

LA HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA CATALANA ENTRE L'ART I LA RELIGIÓ

Joan M. Pujals

En la presentació dels dos volums que apleguen les actes d'aquest Primer Congrés d'Història de l'Església Catalana, s'assenyala que la recuperació dels Concilis Provincials de la Tarraconense marca un camí per a la investigació històrica en l'Església Catalana, que ha de permetre aprofundir encara més en l'aportació eclesial a la cultura catalana dels segles moderns, no pas per vel·leïtats apologetiques, sinó per entroncar amb un dels aspectes claus per al redreçament nacional de Catalunya, tothora necessari.

És evident que la Història de l'Església Catalana i la Història de Catalunya són indestriables. Jaume Vicens i Vives va escriure que "la clerecia catalana ha estat pastada amb el mateix fang del país i amb ell ha exultat i sofert. Aquesta és una declaració essencial per a comprendre-la. No és una superestructura clavetejada pels poderosos per contribuir a qualsevol mena d'opressió; és l'esperit de la gent comuna, rics i pobres, que s'expandeix pels camins de la religiositat".

Catalunya ha estat unguida amb tres crismes: el de Grècia, amb el seu impuls intel·lectual, estètic i especulatiu, i el de Roma, amb el seu sentit del Dret i l'autoritat, i el del cristianisme que n'estructura l'espiritualitat. Tanmateix, el llevat greco-llatí de la nostra terra ha estat superat pel llevat del Cristianisme amb més extensió i profunditat.

L'imperi romà va urbanitzar el món fins a on va poder. Va preparar una xarxa de camins que facilità l'expansió del Cristianisme. Un cop enllestida aquesta missió, l'Imperi romà es va fer fonedís darrera el Vell Testament, junt amb les innombrables mitologies que la fam de Déu havia inventat. Tot això va significar un trasbals. Els màrtirs en van donar testimoniatge.

L'arribada del Cristianisme a Catalunya va seguir les lleis que, en aquells temps, regien la successió de tota mena de fets entre els homes. Hi va haver màrtirs i ruïnes. Rera l'ensulsiada, en què gairebé desaparegueren la cultura clàssica i els seus monuments, la configuració de Catalunya es va produir simultàniament amb el cristianisme i l'art, que són del tot inseparables. Una regió tan romanitzada com la nostra era terreny adobat per a aquesta nova embranzida. I és a finals del primer mil·lenari cristià que ja es configura l'art romànic, que va assumir l'austeritat del seu secular refugi pirinenc. En aques-

ta època, Catalunya prengué la seva fesomia pròpia, massissa, romanitzada. Els altívols campanars foren els que definitivament donaren fesomia cristiana al nostre paisatge. Els monestirs s'enfilaren muntanya amunt i s'escamparen per les valls i a través d'ells s'establiren contactes amb tot el món civilitzat. L'audàcia dels seus monjos va fer que l'art romànic s'estirés com després d'una llarga dormida. Les esglésies començades amb peu romànic s'aixecaren amb el velam del vaixell gòtic. Les voltes es van fer més altes i lleugeres.

El poeta Ramon Xirau, després de visitar el Museu d'Art Romànic de Barcelona, va escriure el poema que tot seguit llegirem, on veu l'art romànic pla, fet mur, fet pintura que ha estat arrencada del seu lloc original. La Bellesa ha estat trasplantada des de la seva terra d'origen, que ara potser ja només serva la pulcritud, una pulcritud que ha estat superada per la Bellesa, una Bellesa itinerant que es mossega la cua com l'íctios, el peix simbòlic del cristianisme:

*Planes figures, planes. De sorpresa fixats
els ulls. Bizanci? Angle dels rostres
el vermell lleu, el groc, els verds
-riu del temps. Com seran, vell Miró,
amic desconegut, els teus colors demà?*

Ara mirem.

*Els murs no ens miren. La teva vista, dona,
la teva vista, home de guerra,*

miren molt lluny

*(tan lluny, antiga Delfos, com l'auriga
dels destins?),*

*més enllà de nosaltres, més enllà,
potser devers la llum, devers l'Ocell, devers les albes
-la pulcritud d'aquesta nostra Terra, ens diuen,
no és pulcritud, quan s'ha vist la Bellesa.*

La ruptura amb l'art clàssic no va trigar gaire. Els capitells, les voltes, les columnes, les naus, tot va anar prenent la mesura humana que havia moderat l'arquitectura grega i que els romans ja havien començat a forjar. Les altures i la claror tenien una volença vigorosa, una volença del tot gòtica. És una arquitectura que correspon a un nou clima pietós i social.

En el segle XIII la poesia va abandonar el llatí; el municipi s'imposà sobre el feudalisme. La creació de les catedrals presidí la comunitat dels fidels, no sols de la ciutat, sinó de tota la diòcesi. La coordinació jeràrquica dels fidels quedava encaixada en l'antiga divisió territorial romana. El municipi, els gremis, les confraries, la llotja, assoliren una independència religiosa, però en un camí paral·lel que no n'apartava la trajectòria.

L'època romànica havia produït una pintura estrictament litúrgica, encarada a l'altar. L'època gòtica s'establí pel seu compte; el retaule tingué una independència física. El Renaixement i l'Humanisme fan la seva aparició a principis del segle XVI. S'ha complert tot un cicle historiat per les mateixes pedres. El romànic assenyala amb la seva semicircumferència la presència de Déu; el gòtic, en transformar la semicircumferència en una arcada ogival, expressa la trobada amb Crist. Però el renaixement elimina tot tipus d'arcada i estableix la llinda horitzontal, que ens fa mirar cap endalt i ens fa ajupir el cap quan hi passem per sota. El romànic i el gòtic ens permetien entrar a l'església amb el coll estirat. El barroc es queda fora de l'església; la seva exuberància vegetal en va fer una catedral de soques i branques. Tanmateix, el barroc català és un barroc que, per temperament i per indigència, va tenir contenció i s'expressà en un llenguatge propi que té un accent diferent de tots els altres. Aquest seny, en l'edat moderna, s'ha fet evident en una nova manifestació agosarada de tal manera que arriba a provocar un renaixement de l'art gòtic que havia estat seccionat pel Renaixement, amb redundància involuntària. Gràcies al geni extraordinari de l'arquitecte Antoni Gaudí, l'art gòtic va reprendre el seu curs biològic i evolutiu sense pastitxos ni galvanitzacions. Gaudí, després de segles d'interrupció, va continuar l'arquitectura gòtica fins a connectar-la amb la vida i les troballes modernes. Aquest meravellós trànsit el podem veure en el temple de la Sagrada Família, que ha significat una embranzida geològica que reprèn el gòtic de la muntanya montserratina.

Una vegada més és Ramon Xirau que ens fa la glossa poètica de les catedrals i el ressò de la Sagrada Família, encara esbalandrada als braços de la naturalesa, tímidament es fa sentir com un pressentiment de futur:

*Catedrals, naus, cruïlles, la música en els orgues
-Chartres, Colònia, Amiens, barcelonina
"íntima catedral", a prop d'un mar no gens visible.
La música i el cant; a través dels vitralls
tots els colors s'alien, **opus**, d'art.
Com s'alien colors, definitivament, en la natura.
M'hi he fixat, Senyor Déu, els arquitectes
et canten, musicals, gregoriosos l'Himne.*

*és l'himne de la llum de glòria a glòria,
de l'un a l'altre rèquiem, del sagrat **sanctus** blanc
a l'altre **sanctus** blanc -escuma, neu, claror.*

Addicionada no, la neu es multiplica

(Concert de Händel, el segon, cascades?)

Ah, els monstres... Sí, ben bé més íntima,

tu, catalana Seu, Joaquim, el pare, em deia.

*A fora flabiols, tenores. Monstres de Chartres,
i també el romànic, i ben abans, abans.*

Catedrals, càntics d'or i neu i pau sonora.

Enmig d'aquesta "pau sonora" hi podem escoltar la veu de personatges que, com els temples, van sobresortir per damunt de les diferents generacions. Permeteu-me que faci un esment especial de la figura cimera de Vidal i Barraquer, enguany commemorem el cinquantenari. De la mort del qual encara que només fos perquè volem deixar dit que el Cardenal de Catalunya ha esdevingut el símbol indiscutible de l'Església catalana del segle XX i que ell ha protagonitzat una de les pàgines més exemplars de la història que ha motivat aquest Congrés. En la seqüència d'aquests personatges, en els quals s'encarnen la cultura, el pensament i l'art religiosos, hem volgut fer esment també de Ramon Xirau, perquè és un dels pocs poetes religiosos autènticament moderns, d'una solidesa i profunditat que el fan únic (per la seva originalitat).

El Congrés ha dedicat igualment una atenció especial al pensament i l'expressió religiosa. El pensament és el nucli original d'on surten l'art i la literatura, que tenen com a objectiu principal l'ampliació dels límits de la consciència de l'home; és, de fet, el principal registre o resposta a les inquietuds de l'home d'avui, i això tant en l'Església catalana com en l'Església universal. Això és important especialment si tenim present que a començaments del segle XIX, sobretot en la cultura europea occidental o europeïtzada, comença a sorgir el fenomen del gran "ennui" de què ens parla George Steiner; "ennui", tedi o nàusea, una de les principals característiques de la cultura a partir del segle XIX. Enmig de tanta desorientació, l'home d'avui malda per trobar el camí que l'alliberi del nihilisme; és del tot imprescindible actualitzar una resposta formulada a través d'un nou llenguatge que repregui el fil de la història. De fet, la "gramàtica viu i genera mons perquè existeix l'aposta de l'home a favor de Déu", tal com acaba dient George Steiner.

Ramon Xirau formula la seva resposta apostant a favor de Déu, amb la seva gramàtica poètica, i ens invita a entrar en el gran temple del cristianisme, amb aquests versos finals:

*He entrat sense saber-ho en el teu Temple
 les músiques tocadés i passades són presents
 però dura l'oïda no sent res. El temple és bell
 i és vell el Temple dels murs vius,
 on la flor d'humitat és flor d'humilitat.
 Quantes veus en els orgues (en l'ogiva),
 quantes veus en el silenci transparent,
 quantes i quantes veus, oh barques!
 He entrat en el teu Temple
 de terra-or, de terra-brasa encesa.
 En els murs les veles d'Aquells homes
 viuen encara blanques, netes. On Ets?
 No hi ha ni lloc, ni espai ni temps on siguis
 Tu; no hi ha cercles ni esferes clares.
 Escoltem, ulls mortals, en el silenci,
 concentrats, vius, atents en el*

Silenci.

*Cap al Teu mar penetren lentes barques,
 penetren lentament les nostres barques.*

Acabaré amb unes paraules del President de la Generalitat de Catalunya, al qual m'honoro a representar en l'acte d'avui, i que em vénen com l'anell al dit:

“Una societat sense formes de vida espiritual i sense valors ètics fóra mancada. I ara l'Església, una vegada més, ens serveix d'exemple. Afrontar el futur amb una identitat nacional cohesionada i un sentit molt alt dels valors constitueix un dels grans reptes de Catalunya, país que sempre ha estat cruïlla, a través del qual arriben a Espanya els moviments estètics i els corrents d'espiritualitat”.

*Joan M. Pujals
 Conseller d'Ensenyament
 Generalitat de Catalunya
 23 de setembre de 1993.*

